AKTYVUSIS UŽSIENIO KALBŲ MOKYMO METODAS

Regina Juškienė, Aleksandras Velička

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas: *vvka@vv.vtu.lt*

Užsienio kalbos pratybas galima būtų apibrėžti kaip mokomojo darbo tarpsnį, kurio metu siekiama konkrečių tikslų: mokomųjų, lavinamųjų-auklėjamųjų atliekant iš anksto nustatytus grupinius arba individualiuosius veiksmus, remiantis dėstytojo pasirinktomis priemonėmis ir mokymo metodika. Užsienio kalboms dėstyti laikui bėgant pasitelkiama tokių metodų: tai audiovizualinis, sąmoningasis-gretinimo, sugestopedinis, probleminis, diferencijuotas, programavimo, efektyvusis mokymo metodai. Šie metodai turi ir teigiamų bruožų, ir trūkumų. Aukštosios nekalbinės mokyklos sąlygomis, kaip rodo praktika, labiausiai tinkamas, ekonomiškas ir efektyvus yra aktyvusis užsienio kalbų mokymo metodas. Darbe analizuojama aktyviojo metodo esmė, jo teorinis pagrindimas, pateikiama praktinių rekomendacijų, kaip jį taikyti mokomajame darbe.

Reikšminiai žodžiai: metodologinis metodo pagrindimas, mokymo koncepcija, mokėjimai ir įgūdžiai, aktyvusis metodas, žmogaus veiklos koncepcija ir jos sudedamosios dalys.

Įvadas

Rengiant bet kokio dalyko mokomąjį kursą, reikia išspręsti dvi svarbiausias problemas – ko mokyti ir kaip mokyti. Šios problemos yra sprendžiamos įvairiai. Tai priklauso nuo to, kokiomis psichologinėmis ir pedagoginėmis prielaidomis vadovaujamės.

Metodologinis aktyvaus užsienio kalbų mokymo metodo pagrindimas yra pagrindinė kalbos mokymo (-si) koncepcija. Šios koncepcijos esmę sudaro pakopinio pratimų veiksmų formavimo (ugdymo) teorija (Гальперин 1976: 378–394). Remiantis šia teorija, parašyta daug darbų, kuriuose įvairiais aspektais nagrinėjamos užsienio kalbų mokymo problemos. Gauti rezultatai ir išvados rodo, kad aktyvaus kalbų mokymo principai leidžia objektyviai spręsti klausimą, ko ir kaip mokyti.

Problema, ko mokyti, sprendžiama nustatant mokomuosius tikslus ir mokymo turinį. Remiantis aktyvaus mokymo koncepcija, šią problemą galima būtų detalizuoti:

- bet kurios disciplinos mokomieji tikslai yra mokėjimų, pereinančių į įgūdžius, ugdymas. Tai leidžia spręsti konkrečios veiklos srities relevantiškus uždavinius. Norint adekvačiai formuluoti mokomuosius tikslus, reikėtų nustatyti individo kalbinės veiklos sritį, mokėjimus, įgūdžius, taip pat ir uždavinių pobūdį, kurie būtų adekvatūs individo veiklos sričiai. Išugdyti mokėjimai ir įgūdžiai šiuos uždavinius padėtų spręsti;
- sąmoningas ir laipsniškas mokėjimų ir įgūdžių įgijimas vyksta atliekant veiksmus, kurie yra adekvatūs veiklos sričiai. Taigi veiksmų visuma ir jų struktūra veiklos srityje tiesiogiai susijusi su problema, ko ir kaip mokyti;

- sėkmingas ir efektyvus šių veiksmų atlikimo gebėjimas tiesiogiai priklauso nuo žinių kiekio. Žinios apie juos turi būti susistemintos ir apibendrintos;
- žinios apie darbo veiksmus, tarp jų – ir mokomuosius, turi suteikti ne tik reikiamą informaciją, bet ir numatyti jos naudą, siekiant konkrečių tikslų.

Problemos, kaip mokyti, esmė – suteikti žinių ir, remiantis jomis, įgyti mokėjimų ir įgūdžių. Pagal aktyvaus mokymo teoriją žinios įgyjamos adekvačiais veiksmais. Problemos, kaip mokyti, esmę būtų galima detalizuoti taip:

- žinant mokomųjų veiksmų visumą ir jų organizacinę struktūrą, galima numatyti tų veiksmų išmokimo galimybes;
- išmokstant atlikti mokomuosius veiksmus, kurie vėliau bus realizuojami žmogaus praktinėje veikloje, reikia remtis sunkumų nustatymo principu. Pagal šį principą išmokimo efektas yra atvirkščiai proporcingas vienu metu išmoktiems dalykams. Geriausia tuo pačiu metu mokytis vieno dalyko arba veiksmo;
- besimokant konkretaus veiksmo, reikia perimti visas įmanomas žinias apie jį, kartoti tą veiksmą tol, kol jis taps įgūdžiu. Svarbi šiuo atveju yra kontrolė, t. y. būdas nustatyti, kaip vyksta to veiksmo išmokimas.

Įgyjant žinių apie atliekamą veiksmą, būtina suprasti jo svarbiausius komponentus ir jų požymius, neatsižvelgiant į jų aiškinimo būdą. Veiksmo atlikimo aiškinimas gali būti informatyvus, deduktyvus, induktyvus-probleminis. Probleminis aiškinimas gali būti loginis arba paieškinis. Manoma, kad geriausios sąlygos studento savarankiškumui ir kūrybiškumui ugdyti yra probleminis mokymas. Mokymo turinys studentams geriausiai suprantamas probleminio pokalbio metu, vadovaujant dėstytojui. Yra žinoma, kad loginis problemos išsprendimas yra ekonomiškesnis laiko atžvilgiu. Į tai reikėtų kreipti reikiamą dėmesį, ugdant mokėjimus ir įgūdžius (Ильясов 1996: 249–258). Probleminį mokymo pobūdį, paremtą loginiu protavimu, galima taikyti ugdant kalbos automatizmus. Mokomųjų veiksmų išmokimas ir jais remiantis dėl sąmoningos genezės atsiradę mokėjimai ir įgūdžiai efektyviausiai ugdomi pakopinės interiorizacijos metu, esant nevalingajam įsiminimui (Зинченко 1981: 302).

Tiriamojo darbo analizė ir jos apibendrinimas, praktinės mokomojo darbo rekomendacijos

Psichologijoje interiorizacija pasireiškia tada, kai studento turimos žinios ir gebėjimas jas naudoti tampa jo psichikos vertybe – mokėjimais ir įgūdžiais. Pakopinis interiorizacijos pobūdis lemia tai, kad veiksmo atlikimo eksteriorizacija (išorinė forma) pamažu pereina į interiorizaciją (vidinę, loginę formą).

Mokomojo veiksmo išorinė forma yra materializuota ir skirtingai eksplikuota (t. y. išoriškai išreikšta). Teisingą materialaus pavidalo veiksmo atlikimą dėstytojas gali lengvai kontroliuoti ne tik pagal galutinį rezultatą, bet ir pagal jo gavimo būdą. Žinoma, kad kalbinio veiksmo išmokimo proceso kontrolė yra gerokai efektyvesnė remiantis ne parengtu atsakymu, bet vertinant ją pagal atsakymo gavimo būdą. Tokia kontrolė skatina savikontrolę. Taigi interiorizacijos pakopinis pobūdis skatina savikontrolės sistemos ugdymą.

Automatizuojant žinių naudojimo būdus, jos gerai įsimenamos. Įsiminimas yra nevalingas, t. y. nėra nuostatos įsiminti žinias. Jos įsimenamos mokymosi procese.

Tačiau nevalingojo įsiminimo jokiu būdu negalima sutapatinti su sugestyvaus pobūdžio nevalinguoju įsiminimu. Pagrindinis skirtumas nustatomas pagal žinių pobūdį ir jų sąmoningą panaudojimą, sprendžiant bendravimo problemą.

Kitas klausimas yra mokomojo proceso aktyviesiems kalbiniams veiksmams parengimas. Pirmiausia reikia nustatyti mokomųjų veiksmų atlikimo tvarką. Eilės tvarka, mūsų nuomone, yra lemiamas mokomųjų veiksmų ir mokomųjų

dalykų kodavimo ir dekodavimo veiksnys. Mokomųjų veiksmų eiliškumas yra parengtas remiantis psicholingvistiniais dėsningumais ir turi būti koreguojamas, atsižvelgiant į metodiką. Atliekant metodinį koregavimą, reikėtų prisiminti, kad kodavimas ir dekodavimas atliekamas kalbinės veiklos priemonėmis ir kad pastarieji dalykai mokymo procese yra susiję.

Kalbinės veiklos rūšių vaidmuo mokant kalbinių veiksmų yra taip pat svarbus dalykas. Tai itin reikšminga, nes kalbinės veiklos rūšyse koduojama ir dekoduojama mintis ir jos formali raiška kalbos priemonėmis. Kalbinės veiklos rūšių vaidmuo šiuo atveju yra skirtingas.

Kai koduojama ir dekoduojama veiksmo detalizacijos būdu, turinio mokomieji veiksmai yra glaudžiai susiję su verbalinio poelgio generavimo dalykais. Procesinis mechanizmas susideda iš turinio įforminimo kalbos priemonėmis ir iš turinio eksplikacijos būdų bei priemonių. Taikant aktyvųjį mokymo metodą nekalbinėje aukštojoje mokykloje, užsienių kalbų, kaip bendravimo priemonės, mokoma tam, kad specialistas galėtų gauti jam reikalingos mokslinės-techninės informacijos. Mokslinę-techninę informaciją galima gauti naudojant visas kalbinės veiklos rūšis.

Šiame darbe tenkinsimės tik skaitymu, nes realus veiklos rūšių naudojimas yra skirtingas. Manytume, kad skaitymas yra svarbiausia kalbinės veiklos rūšis norint gauti reikšmingos informacijos iš teksto. Visi kiti kalbinės veiklos būdai yra ne tokie svarbūs. Jie yra tik realios galimybės gauti mokslinę-techninę informaciją. Jeigu kalbinės veiklos rūšis vertintume visaverčiu kalbos mokėjimo aspektu, tai visos kalbinės veiklos rūšys būtų vienodai svarbios, nes jos tiesiogiai susijusios su kodavimu ir dekodavimu, išreikštu grafiniu ar garsiniu būdu. Tinkamai neįvertinę visų kalbinės veiklos būdų, negalime gerai išmokti kalbos, kaip bendravimo priemonės. Pagal užsienio kalbų dėstymo metodiką įvairios skaitymo rūšys realizuojamos suvokiant bendrąjį teksto turinį ir pamažu pereinant prie jo detalizacijos. Aktyvaus užsienio kalbų mokymo metodo požiūriu skaitymas apima ne tik prasminę sritį, t. y. turinį, bet ir procesinę sritį. Pastaroji yra susijusi su minties eksteriorizacija arba interiorizacija kalbos priemonėmis. Tai yra aktyviojo mokymo objektas. Mokymasis dekoduoti teksto prasmę vyksta pamažu algoritmizuota tvarka. Aktyvaus dekodavimo metu eiliškumas susijęs su jo algoritmu, kuriuo reikia remtis. Pvz., verčiant iš anglų kalbos, yra šie pagrindiniai mokomieji veiksmai: 1) nustatyti tarinį, 2) rasti veiksnį. Jeigu veiksnys yra reiškiamas žodžių junginiu, tai pirmiausia reikėtų išskirti pagrindinį žodį; 3) nustatyti kitas sakinio dalis.

Šis algoritmas, mokant skaitymo, lemia ne tik teksto detalizacijos laipsnį, bet ir turinio supratimą.

Dekodavimo pobūdis yra susijęs su skaitymo rūšimis, todėl jis yra pagrindinis dalykas mokantis skaitymo būdų. Tai studentai išmoksta aktyvaus žinių suvokimo metu.

Dėl algoritmo atsiradęs eiliškumas, kiekvieno sakinio supratimas tampa vis labiau pagrįstas ir lengvai kontroliuojamas. Tai ugdo savikontrolę. Teisinga ir visapusiška teksto supratimo savikontrolė turi būti vykdoma vadovaujant dėstytojui. Tai gali būti atlikta įvairiais būdais. Iš pradžių visapusišką teksto supratimą dėstytojas susieja su teksto išorine, t. y. formaliąja puse. Tai leidžia studentams suvokti, kad algoritmas yra patikimas teksto supratimo būdas.

Klausimas, susijęs su bendravimo turinio kaita, yra taip pat svarbus. Nekalbinėje aukštojoje mokykloje bendravimo turinys yra svarbiausias. Mokymo metu kalbinės veiklos rūšys yra susijusios ir integruotos viena į kitą, todėl, mokant skaityti, naudojama ir kita kalbinė veikla. Tačiau tai kitas klausimas, kuris jau yra tirtas (Velička 2004: 104–112).

Aktyvusis kalbinės veiklos rūšių mokymas yra svarbus, nes jis yra susijęs su mokymo proceso aktyvumo ir efektyvumo problema. Aktyvaus mokomojo verbalinio poelgio (kalbinio veiksmo) struktūroje reikėtų išskirti tris komponentus: 1) orientacinę dalį su paaiškinimais, 2) veiksmo realizaciją, 3) veiksmo atlikimo išmokimą ir įtvirtinimo kontrolę.

Mokomasis kalbinio veiksmo turinys pateikiamas orientacinėje atliekamo veiksmo dalyje. Kalbinio veiksmo turinio aiškinimą reikėtų pradėti nuo žinių ir jų aktualizacijos konkrečiais mokymo būdais. Aktualizacijos tikslas yra atkreipti studentų dėmesį į tai, ką jie iš esmės jau žino. Pvz., aktualizacijos objektas gali būti aktualios ir universalios, būdingos gimtajai ir užsienio kalbai kalbinės žinios ir sąvokos – sintaksė ir morfologija. Šių sąvokų esmę studentai puikiausiai supranta savo gimtąja kalba. Aktualizacijos proceso metu jos tikslingai susiejamos su užsienio kalba. Tokį „perkėlimą" reikėtų atlikti gretinant abiejų kalbų sistemas, t. y. aktualizuojamos tik konkrečios sąvokos, pasitelkiant gimtosios ir užsienio kalbos pavyzdžių. Žinios, gautos gretinant kalbos dalykus, tampa informacijos šaltiniu. Susipažinus galima pereiti prie mokomųjų veiksmų realizacijos, t. y. jų mokymosi ir įtvirtinimo. Darbą reikėtų pradėti įžanginiu pokalbiu. Per pokalbį paaiškinama, kaip yra konstruojamas kalbos vienetų pasakymas. Tai skatina studentų suvokimo ugdymą.

Turint pakankamai žinių apie mokomuosius veiksmus ir apie jų atlikimo procedūrą, galima pereiti prie mokėjimų ir įgūdžių įtvirtinimo remiantis šiais veiksmais.

Straipsnyje išsamiau nenagrinėsime šių dalykų, nes mokomasis darbas, remiantis aktyviuoju metodu, yra aprašytas moksliniuose-metodiniuose straipsniuose (Mauzienė 2002: 133–138; 2003: 36–42; 2005: 60–66; Juškienė 2005: 36–42).

Aktyvūs užsienio kalbų mokymo metodai ugdo studentų savarankiškumą. Užsienio kalbų mokymo metodikoje nurodoma, kad savarankiška teisingo atsakymo paieška kontrolės metu padedant dėstytojui yra vienas iš pagrindinių mokymo būdų.

Išvados

1. Užsienio kalbų mokomojo darbo intensyvinimas verčia ieškoti naujų darbo formų, metodų ir būdų.
2. Kaip rodo darbo patirtis, mokant užsienio kalbų tinkamiausias būdas realizuoti efektyvų mokomąjį darbą yra aktyvūs darbo metodai.
3. Kalbų mokomasis darbas taip pat ir mokomasis-ugdomasis procesas yra susiję dalykai, todėl aktyvus turi būti ne tik dėstytojas, bet ir studentas.
4. Taikant aktyvųjį kalbų mokymo metodą, reikia remtis bendrąja žmogaus veiklos koncepcija, kurioje išskiriama orientacinė, vykdomoji ir kontrolinė dalys, sudarančios verbalinio poelgio struktūrą.
5. Visos parengiamojo darbo kalbinio veiksmo struktūros dalys turėtų būti analizuojamos ir gerai parengiamos dirbti su studentais.
6. Nekalbinėje aukštojoje mokykloje valandų skaičius užsienio kalboms mokyti yra ribotas, todėl reikėtų atlikti kalbos dalykų, kuriuos reikia išmokti, racionalią atranką.

Literatūra

Гальперин, П. Я. 1976. „Психология мышления и учения о поэтапном формировании умственных действий", в кн. *Исследования мышления в психологии*. Москва.

Ильясов, И. И. 1996. *Структура процесса учения*. Москва: Изд-во Московского университета.

Зинченко, П. И. 1981. *Непроизвольное запоминание*. Москва.

Velička, A. 2004. „Kalbinės veiklos rūšių tarpusavio sąsajos ir jų integracija mokant užsienio kalbos", *Pedagogika* 73: 104–112.

Mauzienė, L. 2002. „Die Prioritäten des Lesens beim Studium einer Fremdsprache". *Pedagogika* 63: 133–138.

Mauzienė, L. 2003. „Vorteile der Gruppenarbeit im Fremdsprachenunterricht". *Pedagogika* 66: 131–135.

Juškienė, R.; Velička A. 2005. „Pratimų sistemos sudarymo principai", *Filologija* 13: 36–41.

Mauzienė, L. 2005. „Leksikos mokymo aktualijos", *Filologija*, 13: 60–64.

THE ACTIVE METHOD OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Regina Juškienė, Aleksandras Velička

The article discusses the active method of teaching foreign languages. It is considered to be the most effective means to teach foreign languages by increasing the efficiency of teaching foreign languages. The application of this method requires a good guide to the general concept of the human activity and deep analysis of its constituents. The preparation of the methodology for the active method of teaching foreign languages may benefit from the results of the analysis greatly. Since the number of hours for language teaching at non – philological higher school is limited, a selection of rational teaching subject must be carried out before the teaching process. Improved work is both theoretically and practically significant.

Keywords: methodological reasoning of the method, teaching conception, skills and abilities, active method, conception of the human activity.

Įteikta 2006-01-16; priimta 2006-02-22